دهقان دیسفانی، فاطمه؛ کیانی، محمدرضا؛ اکبری بورنگ، محمد(۱۳۹۶).استفاده از نظریه در فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، طی سال‌های ۸۹ -۹۳. *پژوهش‌های نظری و کاربردی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی*، ۷ (۱)، ۷۳- ۸۹.

استفاده از نظریه در فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، طی سال‌های ۸۹ -۹۳

فاطمه دهقان دیسفانی،دانشجوی کارشناسی ارشدعلم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه بیرجند،fa.dehghan@birjand.ac.ir
محمدرضا کیانی(نویسنده مسئول)،استادیارگروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی،دانشگاه بیرجند، kiani.mreza@birjand.ac.ir
محمد اکبری بورنگ،استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه بیرجند، akbariborng2003@birjand.ac.ir

تاریخ دریافت: ۹۴/۶/۱۹ تاریخ پذیرش: ۹۴/۹/۱۵

چکیده:

مقدمه: *نظریه در هر حوزه علمی از جمله علم اطلاعات و دانش‌شناسی، اهمیت و کاربردهای ویژه‌ای دارد. پژوهش حاضر درصدد یافتن میزان استفاده از نظریه در فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، طی سال‌های ۸۹ -۹۳، در یک بازه زمانی ۵ ساله بوده است.*

روش‌شناسی: *پژوهش حاضر با روش تحلیل محتوا صورت گرفت. جامعه پژوهش را تمام مقاله‌های فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، طی سال‌های ۸۹ -۹۳ تشکیل دادند که شامل ۲۱۲ مقاله بود وهمه مقاله‌ها مورد بررسی قرار گرفت. «واژه» به عنوان واحد ثبت و «مقاله» به عنوان واحد تحلیل در نظر گرفته شد. ابزار گردآوری داده‌ها، سیاهه وارسی (کدنامه) بود. هر نظریه در هر مقاله تنها یک‌بار شمارش گردید.*

یافته‌ها: *یافته‌ها نشان داد که از ۲۱۲ مقاله فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، طی سال‌های ۸۹ -۹۳، ۱۶۶مقاله آن پژوهشی و ۴۶ مقاله آن مروری است و در۹۹ مقاله‌پژوهشی و ۳۹ مقاله مروری از نظریه استفاده شده است. طی سال‌های ۸۹ -۹۳، در۶۵ درصد از مقاله‌های فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، نظریه به کار رفته است. منشأ نظریه‌های یافت شده به ترتیب فراوانی از ۳ حوزه علوم انسانی و اجتماعی، علوم پایه و مهندسی و علم اطلاعات و دانش‌شناسی بود. تعداد مقاله‌هایی که در عنوان، چکیده و متن مقاله‌ها از نظریه استفاده کرده‌اند به ترتیب ۲۴، ۳۸ و۱۳۸ مقاله است. این مقاله‌ها درمجموع ۳۷۱ بار ازنظریه استفاده کرده‌اند. بدین ترتیب، هر یک از مقاله‌هایی که*

دوفصلنامه‌(علمی پژوهشی)
پژوهش‌های نظری و کاربردی در علم اطلاعات و دانش شناسی

شاپا (آنلاین):۲۵۳۸-۴۱۱۲

http://infosci.um.ac.ir

سال ۷ (شماره ۱)
بهار و تابستان ۱۳۹۶

DOI: 10.22067/49765

نظریه در آن‌هابه‌کاررفته‌است، به‌طورمتوسط ۲/۶۸ نظریه را به‌کاربرده‌اند. میزان متوسط استفاده از نظریه در کل مقاله‌های فصلنامه ۱/۷نظریه در هر مقاله است.

بحث و نتیجه‌گیری:*طی سال‌های مورد بررسی، میزان استفاده از نظریه در فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی در مجموع روند صعودی داشته است.*

کلیدواژه‌ها:*علم اطلاعات و دانش‌شناسی، نظریه، تحلیل محتوا، فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، خاستگاه نظریه‌ها.*

مقدمه

تاریخ زندگی انسان‌ها نشان می‌دهد که بشر همواره به‌دنبال توصیف پدیده‌های اطراف خود و پیش‌بینی حوادث و رویدادهاست. به‌همین منظور همواره در حال پژوهش برای کشف روابط بین پدیده‌ها، اثبات فرضیه‌ها، ایجاد نظریه‌ها و تبدیل آن‌ها به قانون و اصل بوده است (دلاور، ۱۳۸۰). وجود نظریه در هر حوزه علمی، سبب استواری پژوهش‌ها و دانش تولید شده آن و در نهایت سبب رشد و بالندگی آن حوزه می‌گردد (شومیکر، تنکارد و لاسورا[1]، ۱۳۸۷). داشتن نظریه نشان‌دهنده تحقیقات جدی و قابل احترام است (Pettigrew & McKechnie, 2001)، بروکس[2] (۱۹۸۰) معتقد است با توجه به فلسفه علم، استفاده از نظریه توسط محققان در پژوهش‌هایشان، نماد بلوغ علمی رشته آن‌ها است. علاوه بر این، رشته‌ها نیازمند نظریه‌هایی هستند که از درون (رشته) نشأت می‌گیرند تا به‌عنوان یک رشته مستقل تحقیقاتی، به‌رسمیت شناخته شوند. شومیکر و همکاران (۱۳۸۷) معتقدند که اگر قرار است رشته‌ای به‌پیش رود، وجود تحقیقات مبتنی بر نظریه در آن ضروری است و نظریه‌ها را به‌دلایل خلاصه کردن دانش، کاربرد عملی و هدایت پژوهش مفید می‌دانند.

در شروع بحث مناسب است ابتدا تعریفی از نظریه ارائه شود. نظریه، ساختار کلی و اصولی که در پیوند با عملیات موجود در یک حوزه از فعالیت (مانند پزشکی، موسیقی) توسعه‌یافته و محتوای آن را به‌عنوان یک حوزه فکری شکل داده است (The Merriam-Webster Dictionary, 1991). نظریه را می‌توان مجموعه کاملی از کل‌نگری‌ها و اصولی دانست که در یک رشته توسعه پیدا کرده است و به‌عبارتی نظامی از فرضیه‌ها، اصول و روابط که به‌منظور تبیین مجموعه خاصی از پدیده‌ها، پذیرفته شده است و به هر حال بیش‌تر مواقع جوهره و معنی اصلی نظریه پیرامون تصوری از یک درک بسط‌یافته یا تبیین برخی پدیده‌هاست (فیشر، اردلز، مک‌کچنی[3]، ۱۳۸۷). مفاهیم مرتبط با نظریه، به پژوهشگران کمک

1.Shoemaker, Tankard & lasora
2. Brookes
3.Fisher, Erdelez, Mckechnie

می‌کند اجزا یا جنبه‌های مختلف نظریه را راحت‌تر توضیح دهند و از این طریق حد و دامنه مطالعه خویش را تعیین نمایند. این مفاهیم متعددند که مهم‌ترین آنها عبارتند از: مدل‌ها و الگوها، اصول و قوانین علمی، فرانظریه‌ها و پارادایم‌ها. در ادامه هرکدام از این مفاهیم به اختصار توضیح داده شده است.

اصل: قانونی بنیادی و منحصر به فرد است که اغلب به‌صورت تجربی و قاعده‌مند بر مشاهده استوار است (Boyce & Kraft, 1985).

قانون علمی: تبیین‌ها و گزاره‌های عامی درباره جنبه‌های خاص و برگزیده‌ای از واقعیت‌اند که در طول زمان، از آزمون‌های تجربی و عملیاتی متفاوت گذشته و تأیید شده‌اند. البته به باور برخی از صاحب‌نظران، نظریه‌هایی که طی سال‌ها در مقیاسی وسیع مورد بررسی قرار گیرند، به قانون علمی تبدیل می‌شوند (رهادوست، ۱۳۸۶). رابطه بین واقعیت‌ها از طریق نظریه بیان می‌شود و از آن گزاره‌های دیگری استنتاج می‌شود. در صورتی‌که نظریه‌ها در مقیاس وسیع‌تری به بوته آزمایش گذاشته شوند و اطلاعات آزمایشی و تجربی آنها را تأیید کنند و از طریق آنها بتوان رابطه منظمی را پیش‌بینی کرد، به «قانون» تبدیل می‌شوند (Gopal, 1984).

مدل: می‌توانیم بگوییم که یک مدل به سهولت واقعیت یک شئ یا یک فرآیند را با بازنمون عناصر یا بخش‌های کلیدی و ارتباط بین آن‌ها می‌نمایاند. مدل، مجموعه‌ای پیشنهادی از روابط احتمالی بین متغیرهاست. به دلیل اینکه اغلب می‌توان نظریه‌ها را به شکل نموداری از روابط بین متغیرهای پدیده موردنظر رسم نمود، گاهی به‌جای نظریه به‌کار می‌رود. منظور از مدل‌سازی و (نیز نظریه‌سازی)، نشان دادن این مطلب است که چیزها چگونه کار می‌کنند (حسینی، فتاحی و دیانی، ۱۳۹۱). الگوها در توسعه نظریه از اهمیت زیادی برخوردارند. آن‌ها یک نوع نظریه پیشنهادی یا یک مجموعه پیشنهادی آزمایشی از روابط، به‌منظور آزمایش اعتبار و صحت نظریه‌ها هستند. توسعه یک الگو اغلب در عمل قادر است به تفکر درباره موضوع مورد علاقه افراد کمک کند. در عالم واقع، همیشه یک خط مرز مشخص بین الگو و نظریه درباره یک پدیده وجود ندارد (Bates, 2009).

فرانظریه: نظریه‌ای درباره بررسی، تحلیل و توصیف خود نظریه است (نقل در فیشر، اردلز، مک کچنی، ۱۳۸۷).

پارادایم: کوهن[1] (۱۹۹۶) پارادایم را این‌گونه تعریف کرده است: دستاوردهای علمی مورد پذیرش همگانی است که برای یک دوره زمانی، الگوهای مسائل و راه‌حل‌ها را برای جامعه‌ای از حرفه‌مندان فراهم

1. Kuhn

می‌آورند. به‌عبارتی نوعی نگاه رایج به برخی از موضوعات یک حوزه خاص که در یک دوره زمانی گسترش یافته است.

حال که تا حدودی با اهمیت و تعریف نظریه آشنا شدیم به بررسی اهمیت و توجه به نظریه در علم اطلاعات و دانش‌شناسی می‌پردازیم.

رهادوست (۱۳۸۶) معتقد است با توجه به مخدوش بودن مرز بین نظریه‌ها و مدل‌ها و قانون‌های علمی در کتابداری و اطلاع‌رسانی، و انجام نشدن پژوهش‌های جامع‌تر و عمیق‌تر در این زمینه، شاید نتوان با قاطعیت نتیجه‌گیری کرد که نظریه‌ها بیش‌تر به‌کار می‌روند، یا مدل‌ها و میزان بی‌دقتی در استفاده از اصطلاح مدل به‌جای نظریه یا نظریه به‌جای مدل و یا نظریه و مدل به‌جای قانون و بالعکس چقدر است.

نظریه در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، تبیین نظری کارآمدی نظام‌های اطلاع‌رسانی (از جمله کارآمدی کتابخانه‌ها)، تبیین رفتار استفاده‌کننده، تبیین کارکرد عنصرهای مختلف پژوهشی، مانند توصیفگرها، استنادها، عنوان‌ها و نظایر آن است. در علم کتابداری و اطلاع‌رسانی نظریه‌های صریح بسیاری نداریم. این واقعیت آشکار است که این علم فاقد نظریه‌های خوب است (Hjørland, 2000).یورلند (2015) همچنین معتقد است که مفهوم نظریه، مفهومی مورد غفلت واقع شده در رشته علم اطلاعات و سازماندهی دانش و در بسیاری از رشته‌های دیگر است.

مبانی هر حوزه علمی غالباً در توجیه، اصلاح و ارتقاء کارکردهای حرفه‌ای مربوطه به‌کار می‌آیند. یکی از عارضه‌های حوزه علوم کتابداری و اطلاعات، فقر بنیادها و منظومه‌های ساخت‌یافته نظری و مدل‌های فکری استوار مبتنی بر نظریه و تجربه در این وادی است. ادامه چنین شرایطی، لااقل سه بحران چالش‌برانگیز را به‌دنبال خواهد داشت: بحران هویت در دانش‌آموختگان و حرفه‌مندان این رشته، مستحیل شدن تدریجی قلمروهای مطالعاتی این رشته در حوزه‌های علمی دیگر، و بالاخره دشواری در دریافت مجوز «علمی بودن»یافته‌ها و نتایج تحقیقات پژوهشگران این حوزه، در مجامع علمی معتبر. تمامی این چالش‌ها که روند فزاینده‌ای در پیش گرفته، به نوبه خود بر مشکلات و تنگناهای حرفه کتابداری خواهد افزود (ریسمانباف، ۱۳۸۵).

کرایست[1] (۱۳۶۵) معتقد است: نبود متون نظری در کتابداری سه مشکل به‌وجود می‌آورد: نخست، برای سهولت تصمیم‌گیری در موارد مهم، اطلاعات بسیار مختصری فراهم می‌شود. دوم، هیچ ساختار نظری که دانشجویان کتابداری بتوانند در باب آن کار و مطالعه کنند به‌دست نمی‌آید. سوم، هیچ اصل

1. Christ

نظریه‌ای به‌دست داده نمی‌شود که کتابداران شاغل بتوانند براساس آن کارکرد حرفه‌ای خود را تکامل بخشند و بر آن پایه عمل کنند، واقعیتی که پیشرفت کتابداری نوین را پس‌رانده است.

نیاز به استفاده بیش‌تر از نظریه، به‌عنوان یک پایه مفهومی در پژوهش‌های حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، بارها در متون ابراز شده است (به‌عنوان مثال: بویس و کرافت[۱]، ۱۹۸۵؛ فیهن، گراگ، هاونر و کستر[۲]، ۱۹۸۷؛ گرور و گلایزر[۳]، ۱۹۸۶؛ یورلند، ۱۹۹۸؛ تم پل تون[۴]، ۱۹۹۴). پتی‌گرو و مک‌کچنی (۲۰۰۱) بسیاری از کتاب‌سنجی‌ها و تحلیل محتواها را که در متون حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی انجام شده بود (برای مثال: اتکینز[۵]، ۱۹۸۸؛ کرونین و اورفلت[۶]، ۱۹۹۴؛ دیویس و کرونین[۷]، ۱۹۹۳؛ گارلند[۸] ۱۹۹۰ و ۱۹۹۱؛ هارتر و هوتین[۹]، ۱۹۹۰؛ هارتر، نایس اونجر و ونگ[۱۰]، ۱۹۹۳؛ هایس[۱۱]،۱۹۸۳؛کیم[۱۲]، ۱۹۹۲؛ کامپولانن[۱۳]،۱۹۹۱؛ میولارسکی، ۱۹۹۱؛ پیرسون[۱۴]،۱۹۹۴؛ پتیگرو و نیکلز[۱۵]، ۱۹۹۴؛ وارلجس و داریم پل[۱۶]، ۱۹۸۶؛ وایت و مک‌کین[۱۷]، ۱۹۹۸) مورد بررسی قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که تعداد اندکی از محققان به‌طور خاص روی نقش نظریه در پژوهش‌های این حوزه تمرکز کرده‌اند.

پژوهش‌هایی فوق در خارج از کشور و از زمان‌های گذشته (نیمه دوم قرن بیستم) تاکنون انجام گرفته‌اند. هنوز نیز به‌طورجدی دنبال می‌شوند. اما تاکنون پژوهشی در مورد میزان استفاده از نظریه در پژوهش‌های محققان علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایرانی، در آثار منتشر شده اعم از کتاب و نشریات ادواری به‌خصوص نشریات ادواری علمی- پژوهشی فارسی علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران، صورت نگرفته است و پژوهشگران ایرانی که در این موردنظر داده‌اند شاید نظراتشان با توجه به پژوهش‌های صورت گرفته در خارج از کشور، آن‌چه که بارها در متون دیده‌اند، اکتفا کردن به

1. Boyce & Kraft
2. Feehan, Gragg, Havener, & Kester
3. Grover & Glazier
4. Templeton
5. Atkins
6. Cronin & Overfelt
7. Davis & Cronin
8. Garland
9. Harter & Hooten
10. Harter, Nisonger, & Weng
11. Hayes
12. Kim
13. Kumpulainen
14. Persson
15. Pettigrew & Nicholls
16. Varlejs & Dalrymple
17. White & McCain

نقل‌قول‌های آن‌ها و یا مشکلات ناشی از عدم استفاده از نظریه در پژوهش‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی بوده است و علی‌رغم اهمیت موضوع، اطلاعی از میزان استفاده از نظریه، توسط محققان ایرانی علم اطلاعات و دانش‌شناسی در پژوهش‌هایشان وجود ندارد.

کرایست (۱۳۶۵) معتقد است توجه به موفقیت نشریه‌هایی که در علم کتابداری به مباحث نظری می‌پردازند به‌واسطه گرایش آن‌ها قابل توجه است، این نشریه‌ها برای افرادی که تا حدود زیادی با نظریه سروکار ندارند، برداشتی نظری از این رشته مهیا می‌سازند. بنابراین بستر تحلیل محتوا در این پژوهش، نخستین نشریه علمی – پژوهشی در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران انتخاب شد و از آن‌جایی‌که نشریه‌های علمی، یکی ازمهم‌ترین وبهترین راه‌های اطلاع ازآخرین پژوهش‌ها و یافته‌های تخصصی در هر رشته علمی محسوب می‌شوند، انجام مطالعات کتاب‌سنجی درمورد این نشریه‌ها و تحلیل محتوای مقاله‌های آن‌ها، بسیار مهم است (سلك و بزرگی، ۱۳۸۹).

با بررسی متون حوزه، پژوهش‌های صورت گرفته تاکنون در مورد نظریه و استفاده از آن در مقاله‌های رشته را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

۱. پژوهش‌هایی که به‌طور کلی به تحلیل محتوای متون رشته پرداخته‌اند و به استفاده از نظریه نیز اشاره‌ای داشته‌اند، که از آن جمله موارد زیر قابل ذکر است:

حری(۱۳۸۱) درپژوهشی با عنوان «مطالعه میزان همبستگی موضوعی پایان‌نامه‌ها و مقاله‌های فارسی در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران» دو نوع تولید علمی رشته کتابداری واطلاع‌رسانی (مقاله و پایان‌نامه) را با هدف تعیین میزان نزدیکی یا دوری موضوعی آن‌ها مورد بررسی قرار داد.یافته‌ها نشان داد که‌سیرگرایشات موضوعی‌از۱۳۴۷ تا۱۳۸۱به سمت اطلاع‌رسانی و فن‌آوری‌های نوین‌بوده‌است. وی ابراز می‌داردکه مباحث نظری وتئوری‌های رشته بسیار کم‌ترازموضوعات دیگر مورد پژوهش قرارگرفته‌اند. وی در نهایت نتیجه گرفت که درسال‌های اخیرتمایل محققان برای پرداختن به مباحث تئوریك رشته کتابداری واطلاع‌رسانی افزایش یافته است.

حری(۱۳۸۷) درپژوهش دیگری با هدف کشف وضعیت پژوهشی در رشته کتابداری واطلاع‌رسانی درایران و جهت‌گیری موضوعی آن‌ها درطول زمان، مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی این حوزه را ازآغاز تا پایان سال۱۳۷۷، با استفاده از روش کتاب‌سنجی موردپیمایش قرارداد. یافته‌ها نشان دادکه بیش‌ترین سهم تولیدات علمی متعلق به مقاله وسپس به‌ترتیب پایان‌نامه وطرح پژوهشی بوده است.گرایش موضوعی مقاله‌ها به‌سمت موضوع «اطلاع‌رسانی» وپایان‌نامه‌ها به سمت موضوع

«کتابخانه‌ها»وطرح‌های پژوهشی به موضوع«کتاب‌شناسی» است و مبانی کتابداری در رتبه نهم از سیزده موضوع قراردارد. اما به‌طور خاص، نظریه را دنبال نکرد و فقط شاید بتوان بخشی از مبانی کتابداری را به نظریه‌ها نسبت داد.

سلک و بزرگی (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای مقاله‌های منتشرشده در دو نشریه فصلنامه کتابداری واطلاع‌رسانی وفصلنامه کتاب درسال‌های«۱۳۸۶ و ۱۳۸۵» به این موضوع اشاره کرده‌اند که درمقوله کلیات کتابداری واطلاع‌رسانی، موضوع با اهمیت «فلسفه ونظریه»که سال‌هاست کارشناسان در خصوص کمبود مطالعات و پژوهش‌های منتشرشده در موردآن درایران متفق‌القول هستند،همچنان جایگاهی درتحقیقات و مقالات منتشرشده در این دو نشریه ندارد.

آیزنبرگ، اسپایتزر، کینگ‌سلی، داربی[1] (۱۹۹۰) در پژوهشی با عنوان «روند موضوعات در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» به تحلیل محتوای مقاله‌های منتشر شده در مجلات، خلاصه گزارش‌های کنفرانس‌های کتابداری و پایان‌نامه‌های کتابداری پرداخته‌اند. نتایج آن‌ها نشان داد که در خصوص موضوعات «فناوری»، «مدیریت»، «خدمات آموزش حرفه‌ای » و «تحقیق و تئوری» پژوهش‌های بیش‌تری صورت گرفته است.

تیو مالا، جارولین و واکاری[2] (۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان «تکامل کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۹۶۵-۲۰۰۵: تحلیل محتوای مقاله‌های نشریات» ابتدا ۱۰۲۴ مقاله کتابداری و علوم اطلاع‌رسانی[3] که در ۲۹ نشریه هسته این حوزه، در سال ۲۰۰۵، منتشر شده بودند را بررسی کرده و سپس ۲۲ مجله سال ۱۹۸۵، و ۱۰ مجله سال ۱۹۶۵ را تحلیل کردند. آن‌ها همچنین به بررسی توسعه LIS، از سال ۱۹۶۵ تا ۲۰۰۵ در پرتوی مجموعه داده‌های قابل مقایسه سال‌های ۱۹۶۵،۱۹۸۵ و ۲۰۰۵، پرداختند. در هر دو صورت نویسندگان توزیع موضوعی مقاله‌های پژوهشی، روش‌ها، راهبردهای پژوهشی و روش‌شناسی در این مقاله‌ها را گزارش کرده‌اند. انواع مطالعات برای مقاله‌های علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال ۲۰۰۵، به دو دسته مطالعات تجربی (۷۶ درصد)، پژوهش‌های غیرتجربی (۲۴ درصد) تقسیم شده‌اند که در دسته دوم یعنی پژوهش‌های غیرتجربی، تحقیقات نظری ۱۰/۳ درصد را شامل می‌شد که بیش‌ترین نوع بود.

۲. پژوهش‌هایی که به‌طور خاص به نظریه و استفاده از آن پرداخته‌اند:

یارولین و واکاری[4] (۱۹۹۰) نشریات سال۱۹۸۵ را بررسی کردند و دریافتند که نظریه تنها در ۱۰

1. Eisenberg, Spitzer, Kingsley, Darby
2. Tuomaala, Jarvlin & Vakkari
3. Library and Information Science (LIS)
4. Jarvline & Vakkari

درصد از ۴۴۹ پژوهش تجربه‌گرایانه از ۳۷ مجله هسته استفاده شده بود. با این‌که بیش‌تر مقاله‌ها در زمینه اطلاع‌یابی، حرفه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی، و ارتباطات علمی، از نظریه بهره برده بودند، تلاش چندانی برای کشف قاعده‌مندی‌های علمی، صورت نگرفته بود.

فیهن و همکارانش (۱۹۸۷)، در پژوهش خود در بررسی ۱۲۳ مقاله از ۹۱ مجله اطلاع‌رسانی، مشخص کردند که تنها ۱۳ درصد از مقاله‌های مورد بررسی، به‌طور نظری و عملی به نظریه‌ها و اصول مبانی رشته پرداخته، یا در جهت تدوین نظریه‌ای مشخص تلاش کرده بودند.

جولین[1] (۱۹۹۶) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای متون اخیر مربوط به نیازها و استفاده‌های اطلاعاتی اخیر» روی نیازهای اطلاعاتی و استفاده متون منتشر شده از سال ۱۹۹۴-۱۹۹۰ تمرکز کرده است. وی استفاده از نظریه در ۲۸ درصد از ۱۶۵ مقاله انتخاب شده گزارش می‌کند که مبتنی بر مبانی بودند، به این معنی‌که براساس چارچوبی منسجم و صریح و روشن از مفروضات، تعاریف و گزاره‌ها که به اتفاق یکدیگر قدرت توضیحی دارند. هرچند در مطالعه‌ای مرتبط، جولین و دوگان[2] (۲۰۰۰) گزارش کرده‌اند که تنها ۱۸/۳درصد از ۳۰۰ طرح مطالعاتی که از ۱۹۸۴ -۱۹۸۹ و ۱۹۹۴-۱۹۹۵ انتخاب شده بودند براساس نظریه بودند و در نتیجه نگرانی زیاد آنها این است که نسبت کمی از متون براساس نظریه هستند. اما نتایج آنها نشان می‌دهد که استفاده از نظریه ممکن است در حال افزایش باشد.

پتی‌گرو و مک کچنی (۲۰۰۱)در پژوهشی با عنوان «میزان استفاده پژوهشگران از نظریه در تحقیقات علم اطلاعات» و با روش تحلیل محتوا به بررسی ۱۱۶۰ مقاله که در ۶ مجله علم اطلاعات، از سال‌های ۱۹۹۳-۱۹۹۸ آمده بود، پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان داد که نظریه در ۳۴/۱ درصد از مقالات، به‌کار رفته است. اکثر این نظریه‌ها از علوم‌اجتماعی بود (۴۵/۴ درصد)، و پس از آن (علم اطلاعات) IS (۲۹/۹ درصد)، علوم (۱۹/۳ درصد)، و علوم‌انسانی (۵/۴ درصد). نظریه‌های جدید علم اطلاعات، توسط ۷۱ نویسنده، مطرح شده است. نتایج حاصل در مقایسه با یافته‌های تحقیقات قبلی، نشان‌دهنده افزایش میزان استفاده از نظریه بود.

کیم و یونگ[3] (۲۰۰۶) تحلیل محتوایی انجام دادند که در آن استفاده از نظریه و توسعه آن در ۱۶۶۱ مقاله نشریه منتشر شده در ۴ مجله طی سال‌های ۱۹۸۴ -۲۰۰۳ بررسی شده بود. آن‌ها از سه نشانگر «مدل»، «قانون» و «نظریه» استفاده کردند و دریافتند که کاربرد نظریه در مقاله‌ها ۴۱/۴ درصد است. هر چند

1. Julien
2.Julien & Duggan
3. Kim & Jeong

کیم و یونگ (۲۰۰۶) خاطر نشان کرده‌اند که ایجاد نظریه، به‌ویژه در مجله‌های بین‌المللی منتشر شده بین سال‌های ۱۹۹۹– ۲۰۰۳ کاهش داشته است.

با بررسی مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهش مشخص می‌شود که تاکنون در ایران پژوهشی که به‌طور خاص به تحلیل محتوای نشریات تخصصی با توجه به مفاهیم مرتبط با نظریه پرداخته باشد، انجام نگرفته است. پژوهش‌هایی (به‌عنوان مثال: سلک و بزرگی، ۱۳۸۹؛ حری، ۱۳۸۷) به تحلیل محتوای نشریات علمی– تخصصی پرداخته‌اند اما به نظریه توجه جدی نکرده‌اند. از طرفی بسیاری از تحلیل محتواها و کتاب‌سنجی‌های صورت گرفته روی متون مربوط به رشته در ایران، نشان داده‌اند که بیش‌ترین موضوعات مورد علاقه پژوهشگران رشته، مربوط به فناوری و نظام‌های بازیابی است. در صورتی‌که برای رشد و بلوغ یک رشته توجه به هر دو موضوع مرزهای علم و مبانی نظری مهم است و توجه بیش‌تر به یک موضوع و کم‌تر پرداختن به دیگری، باعث رشد نامتقارن رشته خواهد شد. هدف این پژوهش، بررسی میزان استفاده از نظریه‌ها و سایر مفاهیم مرتبط که به‌همین منظور استفاده می‌شوند، در مقاله‌های فصلنامه علمی– پژوهشی کتابداری و اطلاع‌رسانی طی سال‌های ۸۹ تا ۹۳ می‌باشد. به‌دلیل این‌که جدیدترین مقاله‌ها و در یک بازه زمانی ۵ ساله بررسی شوند تا روند میزان استفاده از نظریه مشخص شود.

پرسش‌ها

۱. میزان استفاده از نظریه در مقاله‌های فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی طی سال‌های ۸۹–۹۳، چقدر است؟
۲. نظریه‌هایی که در فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، طی سال‌های ۸۹–۹۳ به‌کار رفته‌اند، کدامند؟
۳. منشأ نظریه‌های به‌کار رفته در مقاله‌های مذکور کدام حوزه‌های موضوعی بوده‌اند؟
۴. طی سال‌های ۸۹–۹۳، روند میزان استفاده از نظریه در نشریه مورد پژوهش چگونه است؟
۵. مقاله‌هایی که از واژه نظریه استفاده کرده‌اند بیش‌تر مروری[1] هستند یا پژوهشی؟

روش

روش این پژوهش تحلیل محتوا است.ابزار گردآوری اطلاعات کدنامه بوده است. برای سنجش

---

۱. مقاله مروری از نظر مجله‌های غربی با مجله‌های ایرانی متفاوت است. به‌طور معمول مجله‌های ایرانی مقاله‌های مفهومی (conceptual) را مروری تلقی می‌کنند. در این مقاله مقصود هر دو نوع مقالات مفهومی و مروری (در معنای غربی آن) بوده است.

روایی ابزار، کدنامه در اختیار محققان و متخصصان مرتبط با حوزه پژوهش قرار گرفت. جامعه پژوهش حاضر، تمام مقاله‌های فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، در بازه زمانی سال ۹۳-۸۹، به‌مدت ۵ سال بود که تعداد کل این مقالات ۲۱۲ مقاله بود. برای تجزیه وتحلیل داده‌ها به‌دلیل عدم وجود نمونه‌گیری و سرشماری همه مقاله‌های نشریه موردنظر، از آمار توصیفی استفاده شد. در این پژوهش «واژه» به‌عنوان واحد ثبت و «مقاله» به‌عنوان واحد تحلیل در نظر گرفته شد. لازم به‌ذکر است که هر نظریه‌ای در هر مقاله تنها یک‌بار شمارش گردید. کدنامه شامل نشانگرهای زیر بود: نظریه، مدل، الگو، قانون، اصل، گرایی، دیدگاه، پارادایم، تئوری و گراندد تئوری (نظریه زمینه‌ای). منشاء نظریه‌های یافت شده، با توجه به حوزه کاری نظریه‌پرداز به‌دست آمد. با توجه به این‌که از یک نظریه در حوزه‌های مختلف ممکن است استفاده شده باشد، حوزه موضوعی مقاله قابل استناد نبود و دانش محققان هم در همه موضوعات برای تعیین منشأ کافی نبود و اینترنت هم کمکی نکرد، لذا تنها راه باقی مانده که به‌نظر صحیح‌تر و عملیاتی‌تر می‌رسید تشخیص از طریق حوزه کاری و دامنه پژوهش‌های نظریه‌پرداز بود.

تعریف عملیاتی نظریه: منظور از نظریه در این پژوهش، نظریه‌های خاصی است که چه با واژه نظریه و چه با واژه‌ها و مفاهیم مرتبط با نظریه (که در متون علمی معادل یا مرتبط با آن در نظر گرفته شده‌اند) در مقاله‌های فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، طی سال‌های ۸۹ تا ۹۳، به‌کار رفته‌اند، می‌باشد. در صورت صرف ذکر واژه نظریه یا مفاهیم کلی مانند مدل‌های رفتار اطلاعاتی، الگوهای برنامه‌ریزی راهبردی و واژه‌ها و عباراتی مانند آن، به‌عنوان نظریه‌ای خاص در شمارش مدنظر قرار نگرفته است. در پژوهش حاضر به‌صرف آوردن نام یک نظریه خاص در مقاله چه در مورد آن توضیحاتی ذکر شده باشد و یا تنها به اسم نظریه اکتفا شده باشد، در هر دو صورت به‌عنوان نظریه‌ای خاص در نظر گرفته شده است و شمارش گردید.

یافته‌ها و بحث

۱. میزان استفاده از نظریه در مقاله‌های فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، طی سال‌های ۸۹-۹۳ چقدر است؟

یافته‌ها نشان داد که در ۱۳۸ مقاله از ۲۱۲ مقاله فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، طی سال‌های ۸۹-۹۳، نظریه‌های خاص به‌کار رفته است. در مجموع ۳۷۱ بار نظریه‌های خاص در این مقاله‌ها به‌کار رفته است. که بدین ترتیب، در هر یک از مقاله‌هایی که نظریه را به‌کار برده‌اند، به‌طور متوسط ۲/۶۸ نظریه را به‌کار برده‌اند و میزان متوسط استفاده از نظریه در کل مقاله‌ها، ۱/۷ نظریه است.

یافته‌ها نشان داد که تمامی مقاله‌های فصلنامه کتابداری در طی سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۸۹، تألیفی بودند و مقاله‌ای که ترجمه شده باشد یافت نشد. دلیل این امر به‌نظر می‌رسد بیش‌تر عدم تمایل مجلات علمی پژوهشی به چاپ مقاله‌های ترجمه باشد. تعداد مقاله‌هایی که در عنوان مقاله‌ها، چکیده و متن نظریه را به‌کار برده‌اند، به‌ترتیب ۲۴، ۳۸ و ۱۳۸ مقاله است.

یافته‌ها نشان داد که نسبت به پژوهش پتی‌گرو و مک‌کچنی (۲۰۰۱) که میزان استفاده از نظریه را ۳۴/۱ درصد و پژوهش کیم و یونگ (۲۰۰۶) که میزان استفاده از نظریه را ۴۱/۴ درصد گزارش کرده‌اند، فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی با ۶۵ درصد استفاده از نظریه، بیش‌تر از دو پژوهش مشابه، نظریه را به‌کار برده است. با توجه به اینکه نشانگرهای پژوهش کیم و یونگ (۲۰۰۶)، تنها سه واژه «مدل»، «قانون» و «نظریه» بود، شاید یکی از دلایل این اختلاف میزان کاربرد نظریه در پژوهش حاضر و پژوهش کیم و یونگ (۲۰۰۶) را بتوان این‌گونه توضیح داد که در پژوهش حاضر از طیف گسترده‌تری از نشانگرها (مانند اصل، فرانظریه، نظریه زمینه‌ای و...) نسبت به پژوهش کیم و یونگ (۲۰۰۶) استفاده شده است. ولی در پژوهش پتی‌گرو و مک کچنی (۲۰۰۱)، از نشانگرهای مشابهی استفاده شده است.

از دلایل دیگر تفاوت نتیجه با پژوهش‌های مشابه را می‌توان گذشت زمان و توجه تدریجی پژوهشگران به اهمیت و فایده نظریه در پژوهش‌هایشان، و احساس نیاز به ضرورت تدوین مبانی نظری رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی برشمرد.

در مقایسه با تحقیقات فیهن و همکارانش (۱۹۸۷)، یارولین و واکاری (۱۹۹۰)، جولین (۱۹۹۶) و جولین و دوگان (۲۰۰۰) که مربوط به زمانه‌های قبل‌تر می‌شوند و میزان استفاده از نظریه را کم‌تر از پژوهش حاضر گزارش کرده‌اند، این نکته را باید مدنظر داشت که در طی زمان، خصوصاً در اواخر قرن ۲۰ میلادی نظریه‌هایی جدید مطرح شدند و یا نطفه نظریه‌هایی شکل گرفت که پس از گذشت زمان و انجام آزمون و مطالعات بیش‌تر به‌تدریج به نظریه تبدیل شدند. که این نظریه‌ها به‌تدریج در بین متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی شناخته شده و پژوهشگران آنها را پژوهش‌هایشان به‌کار برده‌اند. ممکن است این نظریه‌ها در زمان پژوهش‌های مشابه، به‌خوبی امروز شناخته شده نبودند و یا شاید حتی هنوز مطرح نشده بودند، که در پژوهش‌ها به‌کار گرفته شوند. به‌طورکلی می‌توان گفت در گذشته پژوهشگران بیش‌تر به عمل‌گرایی و کم‌تر به ضرورت تدوین مبانی نظری در حوزه ما توجه داشته‌اند.

شاید بتوان از دلایل دیگر بالا بودن میزان به‌کار رفتن نظریه در فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی این را برشمرد که یکی از شرایط پذیرش مقاله‌ها در فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی این

است که مقاله‌هایی که به‌نحوی به نظریه توجه بیش‌تری داشته‌اند، را در اولویت نشر قرار می‌دهد. یعنی توجه بیش‌تری به این‌گونه مقاله‌ها نشان می‌دهد[1].

۲. نظریه‌هایی که در فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، طی سال‌های ۸۹-۹۳ به‌کار رفته‌اند، کدامند؟

برخی از نظریه‌های به‌کار رفته در مقاله‌ها (از هر حوزه ۲۰ نظریه مطرح شده)، در جداول (۱)، (۲) و (۳) به تفکیک حوزه‌های منشأ نظریه‌ها، آمده است.

جدول ۱. برخی از نظریه‌های به‌کار رفته در مقاله‌های فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، طی سال‌های ۸۹-۹۳ از حوزه علوم انسانی و علوم اجتماعی

علوم انسانی و علوم اجتماعی		
مدل سروکوال	مدل سرمایه اجتماعی ناهاپیت و گوشال	مدل برایسون
نظریه اشاعه نوآوری راجرز	نظریه هنجاری رفتار استنادی	نظریه یادگیری اجتماعی
نظریه یادگیری شناختی	مدل رفتاری تریاندس	مدل انتقال دانش دیکسون
نظریه پایان تاریخ	مدل سرمایه اجتماعی اینکپن و تسانگ	نظریه کولمن
نظریه مبادله	نظریه عدالت	نظریه زتومکا
نظریه عمل منطقی	نظریه خودکارآمدی	دیدگاه گیدنز
کارکردگرایی ساختاری		مدل تحلیل شکاف

جدول ۲. برخی از نظریه‌های به‌کار رفته در مقاله‌های فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، طی سال‌های ۸۹-۹۳ از حوزه علوم پایه و مهندسی

علوم پایه و مهندسی		
نظریه پذیرش فناوری دیویس	نظریه موجی نور	مدل ارتباطی شانون و ویور نظریه
مدل کاپلان مایر	اصل کمترین تلاش «زیف»	گروه‌ها
مدل موریس	نظریه گراف‌ها	مدل چهار لایه‌ای تی.سی.پی/آی.پی
اصل عدم قطعیت هایزنبرگ	نظریه میدان	نظریه فراکتال
نظریه ریاضی ارتباطات (اطلاعات)	نظریه آشوب	مدل سیمون
نظریه کوانتومی اطلاعات	نظریه بازی‌ها	نظریه اطلاعات کوانتومی
	نظریه گراف‌ها	مدل فضای برداری

1.http://aqlibrary.ir

جدول ۳. برخی از نظریه‌های به‌کار رفته در مقاله‌های فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، طی سال‌های ۸۹-۹۳ از حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی

علم اطلاعات و دانش‌شناسی		
مدل لایب کوال	مدل اطلاع‌یابی گزینشی بیتس	مدل سنجش آمادگی تجارت
الگوی مفهومی رابطه- موجودیت	الگوی کولثاو	الکترونیک کتابخانه‌های دانشگاهی
مستندات در پیشینه‌های کتابشناختی	نظریه معنابخشی دروین	ایران
(فراد)	نظریه معناشناختی اطلاعات	مدل هیوستن برای استفاده اجباری
الگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های	الگوی ویلسن	از اطلاعات
کتابشناختی (اف آر بی آر)	الگوی مارچیونینی	الگوی ۵ مرحله‌ای جدید جستجوی
الگوی ملزومات کارکردی برای	نظریه اضطراب کتابخانه‌ای ملون	اینترنتی برای دانشجویان تحصیلات
داده‌های مستند موضوعی (فراساد)	الگوی تایلور	تکمیلی دانشگاه شهید چمران
مدل بریتانیایی توسعه کتابخانه مدارس	الگوی بلکین	الگوی تبلیغ کلامی مراجعان
	نظریه کتابخانه دانشکده‌ای	کتابخانه مرکزی آستان قدس
	الگوی آلیس	رضوی

۳. منشأ نظریه‌های به‌کار رفته در مقاله‌های مذکور کدام حوزه‌های موضوعی بوده‌اند؟

در پژوهش حاضر، ۲۸۵ نظریه یافت شد که برای ۲۸ مدل ارائه شده آن،با توجه به معیارهای پژوهش منشأ مشخصی برای آنها به‌دست نیامد. ۲۵۷ نظریه یافت شده دیگر در ۳ حوزه علمی علوم انسانی و اجتماعی، علم اطلاعات و دانش‌شناسی و علوم پایه و مهندسی طبقه‌بندی گردید. منشأ ۱۴۳ نظریه یافت شده، حوزه علوم انسانی و اجتماعی، ۶۲ نظریه از حوزه علوم پایه و مهندسی و ۵۲ نظریه از حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی است. مشاهده می‌شود که تعداد نظریه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی، نسبت به دو حوزه دیگر کم‌تر است. شاید بتوان این یافته را با موضوع میان‌رشته‌ای بودن علم اطلاعات و دانش‌شناسی توجیه کرد.

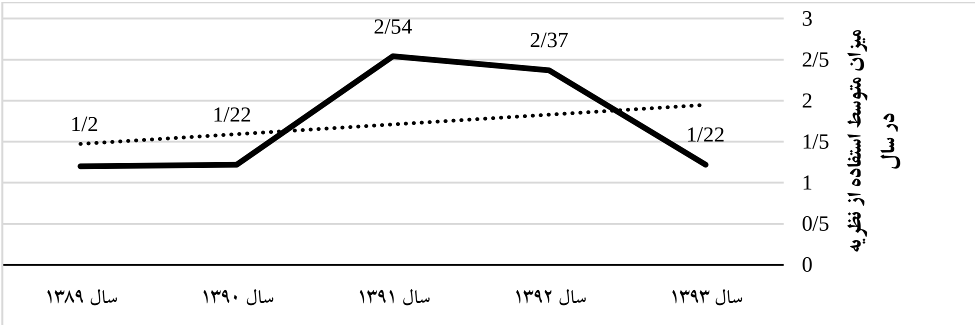
این یافته با این گفته یورلند (۱۹۹۸) همسو است که می‌گوید: ما نظریه‌های روشن زیادی در اطلاع‌رسانی نداریم. نظریه‌های روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و مدیریت، نظریه‌های علم اطلاع‌رسانی نیستند بلکه نظریه‌هایی هستند که در این علم به‌کار بسته می‌شوند. باتلر[1] (۲۰۰۳)نیز بر این باور است که رشته ما، واردکننده نظریه از حوزه‌های علوم ارتباطی، زبان‌شناسی، مدیریت، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و میزبان بسیاری از رشته‌هاست.

۴. طی سال‌های ۸۹-۹۳، روند میزان استفاده از نظریه در نشریه مورد پژوهش چگونه است؟

1. Butler

همان‌طور که در نمودار (۱) آمده است، میزان استفاده از نظریه، در سال‌های ۸۹-۹۰ تقریباً یکسان بوده است، پس از آن در سال ۹۱ روندی افزایشی داشته است و در سال ۹۲ و ۹۳ روند کاهشی بوده است که شاید یک از دلایل این کاهش در سال ۹۳، کاهش تعداد مقاله‌های منتشر شده طی سال۹۳ بوده است که تعداد مقاله‌های هر ۴ پیاپی آن، نسبت به سال‌های ۹۱-۸۹ کاهش یافته است.

در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲، وجود جدول یا جدول‌هایی در دو مقاله که تنها حاوی اسامی تعداد زیادی نظریه یا مدل هستند، فراوانی استفاده آن مقاله از نظریه و در مجموع آن شماره آن سال از فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی را تحت تأثیر قرار داده‌اند (حسینی، فتاحی و دیانی، ۱۳۹۱؛ اورعی، چشمه سهرابی، صناعی و اورعی، ۱۳۹۲).

نمودار ۱. روند استفاده از نظریه در مقاله‌های فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی طی سال‌های ۸۹-۹۳

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد نتایج سال‌های ۹۱ و ۹۲ تحت تأثیر دو مقاله (حسینی، فتاحی و دیانی، ۱۳۹۱؛ اورعی، چشمه سهرابی، صناعی و اورعی، ۱۳۹۲) بوده است.

۵. مقاله‌هایی که از واژه نظریه استفاده کرده‌اند بیش‌تر مروری هستند یا پژوهشی؟

همان‌طور که در جدول (۴) آمده است، از ۱۶۶ مقاله پژوهشی، ۹۹ مقاله یعنی ۶۰ درصد و از ۴۶ مقاله مروری ۳۹ مقاله یعنی ۸۵ درصد، نظریه را به‌کار برده‌اند. بنابراین اگرچه تعداد مقاله‌های مروری نسبت به مقاله‌های پژوهشی کم‌تر است اما نسبت میزان استفاده از نظریه در مقاله‌های مروری، نسبت به مقاله‌های پژوهشی بیش‌تر است.

جدول ٤. تعداد مقاله‌های پژوهشی و مروری فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی به تفکیک سال و متوسط تعداد نظریه‌های به‌کار رفته در آنها

سال‌های مورد بررسی	تعداد مقاله‌های پژوهشی	تعداد مقاله‌های مروری	تعداد مقاله‌های پژوهشی که نظریه به کار برده‌اند	تعداد مقاله‌های مروری که نظریه به کار برده‌اند	تعداد مقاله در هر شماره	تعداد نظریه‌های به کار رفته در مقاله‌ها	تعداد نظریه‌های به کار رفتهدر مقاله‌ها به کل مقاله‌های منتشر شده
۱۳۸۹	۳۵	۱۳	۱۵	۱۰	۴۸	۵۸	۱/۲۰
۱۳۹۰	۳۲	۱۴	۲۱	۱۳	۴۶	۵۶	۱/۲۲
۱۳۹۱	۳۹	۹	۲۶	۷	۴۸	۱۲۲	۲/۵۴
۱۳۹۲	۳۷	۶	۲۲	۶	۴۳	۱۰۲	۲/۳۷
۱۳۹۳	۲۳	۴	۱۵	۳	۲۷	۳۳	۱/۲۲
جمع کل	۱۶۶	۴۶	۹۹	۳۹	۲۱۲	۳۷۱	۱/۷

نتیجه

پژوهش حاضر نشان داد که نسبت به پژوهش پتی‌گرو و مک‌کچنی (۲۰۰۱) که میزان استفاده از نظریه را ۳۴/۱ درصد و پژوهش کیم و یونگ (۲۰۰۶) که میزان استفاده از نظریه را ۴۱/۴ درصد گزارش کرده‌اند، فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی با ۶۵ درصد استفاده از نظریه، بیش‌تر از پژوهش‌های مشابه، نظریه را به‌کار برده است. در پژوهش حاضر، بسیاری از الگوهایی که برای نخستین بار مطرح شده بود نیز مورد شمارش قرار گرفت. زمانی‌که پژوهش حاضر را در راستای هدف پژوهش‌های مشابه در نظر بگیریم، می‌توان گفت در مجموع سیر توجه به نظریه و استفاده از آن در پژوهش‌های محققان علم اطلاعات و دانش‌شناسی، در طی زمان، افزایش یافته است.

به‌نظر می‌رسد نسبت به اواخر قرن ۲۰ میلادی، توجه متخصصان و پژوهشگران رشته، به‌ضرورت تدوین مبانی نظری و استفاده از نظریه‌ها و تلاش برای نوآوری و ایجاد نظریه‌های جدیدتر که بهتر گویای فلسفه رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی باشند افزایش یافته است. اما این به‌تنهایی کافی نیست و هنوز بسیاری از مدل‌ها و حتی نظریه‌ها نیازمند آزمون بیش‌تر، تکامل یا جایگزینی هستند. نظریه‌هایی که علاوه بر تکوین فلسفه‌ای محکم برای رشته، به شناخت بیش‌تر رشته بیانجامند. نظریه‌هایی که هدایت‌گر پژوهش‌های رشته باشند و بر جنبه‌های عملی رشته، نیز تأثیرگذار بوده و باعث پیشرفت رشته گردند.

انجام پژوهش‌ها و برگزاری همایش‌هایی بیش‌تر با محوریت مبانی نظری و فلسفه رشته، توجه بیش‌تر پژوهشگران و داوران مقاله‌های مجله‌های رشته به مقاله‌هایی که به نحوی نظریه را مورد توجه قرار داده‌اند، انجام مطالعات تاریخی و مروری که به اعتقاد برخی صاحب‌نظران ممکن است باعث ایجاد نظریه در رشته شوند، توجه بیش‌تر به تفکر انتقادی و افزایش روحیه خلاقیت و نظریه‌پردازی در رشته، برای ارتقای جایگاه اجتماعی و علمی رشته ضروری است. در راستای این مهم، باید مدرسان و پژوهشگران علم اطلاعات و دانش‌شناسی، تصویری دقیق از ماهیت، تاریخ و فلسفه و مبانی نظری رشته داشته، انگیزه و توانایی انتقال آن را به دانشجویان و خوانندگان نیز داشته باشند.

کتابنامه

اورعی، نرگس؛ چشمه سهرابی، مظفر؛ صنایعی، علی؛ اورعی، عطیه (۱۳۹۲). «ارائه مدل سنجش آمادگی تجارت الکترونیکی کتابخانه‌های دانشگاهی ایران». *فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، فصلنامه سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی*. ۲ (۶۲). ۵۰-۷۸.

باتلر، پی یرس (۱۳۸۲). *جنبه‌های نظری علم کتابداری*. ترجمه هوشنگ ابرامی.- تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

بهمن‌آبادی، علیرضا (۱۳۸۱). *مبانی، تاریخچه و فلسفه علم اطلاع‌رسانی (گزیده مقالات)*. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

حری، عباس (۱۳۷۸). بررسی گرایش موضوعی آثار علمی و پژوهشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران از آغاز تا پایان سال ۱۳۷۷. *در فهرست‌های رایانه‌ای: کاربرد و توسعه: مجموعه مقالات همایش کاربرد و توسعه فهرست‌های رایانه‌ای در کتابخانه‌های ایران، ۲۷ و ۲۸ آبان ۱۳۷۸*. ۵-۲۵.

حری، عباس (۱۳۸۱). مطالعه میزان همبستگی موضوعی پایان‌نامه‌ها و مقالات فارسی در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، *مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی*، (۱) ۳۲. ۷۲-۴۳.

حسینی، سید مهدی؛ فتاحی، رحمت‌الله؛ دیانی، محمدحسین (۱۳۹۱). «کاربرد مدل‌سازی معادله ساختاری در پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی: ساخت و آزمون نظریه‌ها». *فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، فصلنامه سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی*. ۱(۵۷). ۳۳-۶۲.

دلاور، علی (۱۳۸۰). *مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی*.- تهران: رشد.

رهادوست، فاطمه (۱۳۸۶). *فلسفه کتابداری و اطلاع‌رسانی*. تهران: کتابدار.

ریسمانباف، امیر (۱۳۸۵). «کتابداری، حرفه‌ای مبتلا به فقر نظری؛ پیامدها و پیشنهادهایی برای بهبود». *اطلاع‌شناسی*. ۲ و ۴ (۱۳ و ۱۴). ۵-۳۲.

فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی (۱۳۹۴). شرایط پذیرش مقاله. بازیابی شده از:
http://aqlibrary.ir/Old/index.php?module=ContentExpress&func=display&ceid=275

سلک، محسن؛ بزرگی، اشرف سادات (۱۳۸۹). تحلیل محتوای مقالات منتشر شده در دو نشریه فصلنامه «کتابداری و اطلاع‌رسانی» و «فصلنامه کتاب» در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶. *فصلنامه دانش‌شناسی(علوم کتابداری و*

اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات). ۳(۱۰). ۲۵-۴۰.

شومیکر، پاملاجی؛ تنکارد، جیمز ویلیام؛ لاسورا، دومینک ال (۱۳۸۷). *نظریه‌سازی در تحقیقات علوم اجتماعی*. ترجمه و تألیف محمدحسین دیانی.- مشهد: انتشارات کتابخانه رایانه‌ای.

فیشر، کارن؛ اردلز، ساندا؛ مک‌کچنی، لین. (ای.اف) (۱۳۸۷). *نظریه‌های رفتار اطلاعاتی*. ترجمه فیروزه زارع فراشبندی و دیگران؛ ویراسته زاهد بیگدلی.- تهران: کتابدار.

کرایست، جان. م. (۱۳۶۵). *مبانی فلسفه کتابداری آموزشی*. ترجمه اسدالله آزاد. مشهد: موسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی.

Bates, M.J. (2009).An Introduction to Metatheories, Theories, and models.*Library and information science*, 4 (44), 275 - 297.

Boyce, B.R., & Kraft, D.H. (1985).Principles and theories in information science.In M.E. Williams (Ed.), *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 20 (pp. 153–178) .

Brookes, Bertram C. (1980). The foundations of information science. Part I: Philosophical aspects. *Journal of Information Science*, 2, 125–133 .

Eisenberg, Michael B., Spitzer, Kathleen L., Kingsley, Ilana., Darby, Christine. (1990). *Trend and issues in library and information science*. Retrieve from: http://eric.ed.gov/?id=ED335061

Feehan, P.E., Gragg, W.L., II, Havener, W.M., & Kester, D.D. (1987).Library and information science research: An analysis of the 1984 journal literature. *Library and Information Science Research*, 9, 173– 185.

Gopal, M. H. (1984).*An introduction to research procedures in social science*. London: Asia Publishing House.

Grover, R., & Glazier, J. (1986).A conceptual framework for theory building in library and information science.*Library and Information Science Research*, 8, 227–242.

Hjørland, B. (1998). Theory and metatheory of information science: A new interpretation. *Journal of Documentation*, 54(5), 606–621.

Hjørland, B. (2000). Library and information science: Practice, Theory, and Philosophical basis. Information Processing and Management, 36: 501-535.

Hjørland, B. (2015). Theories are Knowledge Organizing Systems (KOS). *Knowl.Org*. 42(2).113-128.

Ja¨rvelin, K., & Vakkari, P. (1990). Content analysis of research articles in library and information science. *Library and Information Science Research*, 12, 395–421.

Julien, H. (1996). A content analysis of the recent information needs and uses literature. *Library and Information Science Research*, 18, 53–65.

Julien, H., & Duggan, L.J. (2000). A longitudinal analysis of the information needs and uses literature. *Library and Information Science Research*, 22, 1–19.

Kim, S.-J., & Jeong, D.Y. (2006).An analysis of the development and use of theory in library and information science research articles.*Library & Information Science Research*, 28, 548–562.

Kuhn, T. S. (1996). *The Structure of Scientific Revolutions*. (3nd Edition) University of Chicago Press.

Pettigrew, K. E. and McKechnie, L. (2001).The use of theory in information science research.*journal of the American society for information science and technology*, 52(1):62–73

Templeton, M. (1994).Letter to the editor.*Journal of the American Society for Information Science*, 45, 567.

Tuomaala, O., Järvelin, K. and Vakkari, P. (2014). Evolution of library and information science, 1965–2005: Content analysis of journal articles. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 65: 1446–1462.

Webster, Merriam. (1991). *The Merriam-Webster Dictionary*. Tehran: Kavosh.